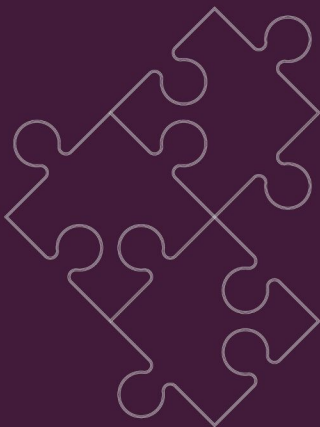

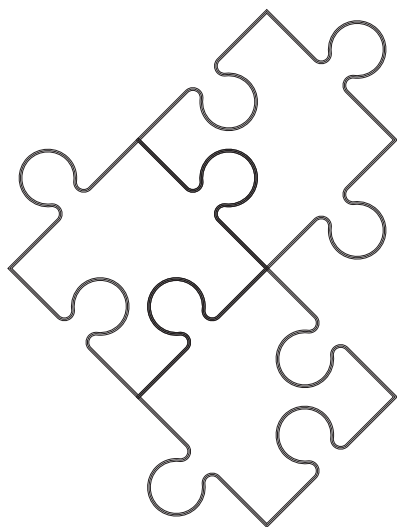
TRETIA SYNTÉZA

ZMYSEL KONZUMNEJ SPOLOČNOSTI

VLADISLAV STANKO

TRETIA SYNTÉZA

VLADISLAV STANKO

Tretia syntéza

Zmysel konzumnej spoločnosti

Vladislav Stanko

© PhDr. Vladislav Stanko, 2026

v spolupráci s Publico.sk

Prvé vydanie

Jazyková korektúra: Dominika Jelínková

Obálka a grafická úprava: Miroslav Kulich

ISBN (brož. väzba) 978-80-570-8049-7

ISBN (EPUB) 978-80-570-8051-0

ISBN (MOBI) 978-80-570-8052-7

ISBN (PDF) 978-80-570-8050-3

OBSAH

Predslov autora	5
Úvod	8
Moderný dôkaz Boha	28
Periodicita a synchronicita	31
Naša nesloboda voči duchovnému svetu.....	33
Naša nesloboda voči prírode.....	36
Dvojaký tlak, materiálna a duchovná príčinnosť	39
Status angelológie.....	44
Naša mantra: personifikácia samopohybu prírody.....	46
Antagonistický vzťah vedy a angelológie.....	47
Tretia syntéza – historické opodstatnenie	49
Spása tela namiesto spásy duše.....	52
Uhol pohľadu.....	53
Vznik novoantropozofie.....	55
Konkretizácia mantry.....	58
Tretia syntéza – konkretizácia ontologická aj gnozeologická.....	65
Poslanie techniky.....	72
Sociálny a morálny kapitál	77
Vznik nových „rás“	82
Pokrstenie Darwina	85
Vývoj techniky od fenotypu ku genotypu	87
Opodstatnenie novoantropozofie.....	89
Cyklickosť a smerovosť ako dedičnosť a premenlivosť	91
Koniec detektívky – „vrahom“ je naša zdravotná degradácia	93
Boh a príroda ako národ a kapitál	96
Paradox zasväcovacích ciest.....	104
Anjel strážny	109
Premena sveta a naša premena.....	112
Multikulturalizmus.....	116
Zmysel konzumnej spoločnosti.....	119
Marxizmus a novoantropozofia.....	121
Prozreteľnosť trhu	123
Kríza príbehu pokroku a nový príbeh	125
Záver je v úvode.....	127
Zoznam citovanej literatúry.....	128

PREDSLOV AUTORA

Na jednej turistickej vychádzke som stretol v lese istého pána s technickým vzdelaním, ktorý sa mi priznal, že dlho si túžil prečítať niečo filozofické a múdre, od nejakého veľikána filozofie, a tak si kúpil knižku od Friedricha Nietzscheho. Lenže s veľkým sklamaním zistil, že napriek enormnej snahe autorovi vôbec nerozumel. Čitateľ starších filozofických textov môže nadobudnúť dojem, akoby bol text písaný so zámerom byť ťažký. Láska k múdrosti, ktorá je pre filozofiu taká charakteristická, nemá však podľa mňa v dnešnej dobe brániť tomu, aby sa k filozofickým úvahám dostal aj priemerne erudovaný čitateľ. Teda nie písať komplikovane, ale držať sa hesla, že aj veľké objavy sa dajú podať jednoducho. To by malo byť krédom dnešnej doby. Keď dnes vezmem do rúk moju prvotinu spred tridsiatich rokov, zisťujem, že jej pomaly už sám nerozumiem, a preto som sa rozhodol túto knižku napísať inak. Postupne som však prišiel na to, že podať zložité veci jednoducho je ťažšie ako dospieť k samotnému objavu. A keď už je dielo konečne hotové, príde myšlienka: „Neurazím takýmto jednoduchým textom akademicky vzdelaných profesionálnych filozofov?“ Z tohto dôvodu má táto kniha ťažší úvod, preto čitateľom rádím prečítať si ho, paradoxne, až na záver. Koncipoval som ho spôsobom, že nie je len zhrnutím knižky, ale mal by tak trochu pohladkať filozofické ego. Mnohé problémy sú tam nadhodené len tak, bez kontextu, preto veci znalý filozof môže nadobudnúť ten výnimočne skvelý pocit – „tomuto rozumiem, chápem, čo má autor na mysli, no filozoficky menej erudovaným čitateľom to pravdepodobne bude robiť problém“. Mám na mysli niečo také, ten víťazný psychologický moment, ako v prípade slávnej knihy *Hlava 22*, keď si čitatelia, ktorí boli do detailov oboznámení s obsahom knihy, už navzájom nepripomínali udalosti z knihy, ale výborne sa bavili na tom, že si povedali len číslo strany. Samotný text mojej knihy je však napísaný

v opačnom duchu ako jej úvod: veľakrát sa opakujem a na niektorých miestach je text taký jednoduchý a „školsky“ podaný, že sa to čitateľa môže až dotknúť. Túto riskantnú stratégiu som však použil preto, lebo viem, že ľudí v skutočnosti veľmi nezaujímajú myšlienky autora, v knihách väčšinou hľadajú len potvrdenie svojich vlastných názorov. Zadostučinením pre mňa bude, ak sa samotný text mojej knihy stane kľúčom k pochopeniu jej úvodu. Aj keď sa v texte veľakrát opakujem, má to slúžiť lepšiemu pochopeniu hlavnej myšlienky pomocou nového kontextu. Ako všetko nové, aj tu je obsah všetkých pojmov významovo posunutý a je závislý od hlavnej myšlienky. Opakovaním tejto myšlienky v stále nových súvislostiach sa pojmy navzájom postupne definujú, preto nezúfajte, ak by ste sa spočiatku cítili byť stratení.

Písal som túto knihu veľa rokov. Nakoniec dostala názov, aký dostala, no mohla by mať aj mnoho iných; pôvodne som začal s názvom *Novoantropozofia*, lebo vyrastala na konfrontácii s antropozofiou¹, preto tiež v texte na viacerých miestach zámerne používam výraz *novoantropozofia* namiesto prvej osoby. Názov som neskôr zmenil na *Steiner, Marx a nová paradigma*, ďalej na *Zmysel konzumnej spoločnosti*, chvíľu znel aj ako *Nedostatky Páležovej angelológie a sofiológie* a potom *Antropologický obrat*. No zniesla by aj rôzne iné. Tak napríklad názov *Prevrátená javová forma* je síce filozoficky zaujímavý, ale odkazoval by na príliš úzky okruh filozofov, no ja by som, práve naopak, pokiaľ je to možné, chcel to, ako sa nám skutočnosť nášho života javí obrátene, ukázať čo najširšiemu okruhu čitateľov. To vlastne tvorí, povedal by som, mantru knihy. Túto múdrosť vyjadril kedysi starý rabín známym bonmotom: „Všetko je inak.“ Typickým príkladom prevrátenej javovej formy je zdanie, že sa Slnko točí okolo Zeme, pričom je to naopak. Možno budete prekvapení tým, čo všetko sa nám dnes javí prevrátené.

Nakoniec som sa však rozhodol dať knižke asi najpriliehavejší názov,

1 Preto by veci prospelo, keby bol čitateľ oboznámený s antropozofiou Rudolfa Steinera, vzhľadom na niekoľko odbočení k antropozofii.

hoci je trochu záhadný². Nepotrebujeme vari v dnešnej konzumnej dobe, keď sú nejaké krízy všade, kam sa pozrieme, naliehavo nový príbeh, novú eschatológiu, novú syntézu, teda novú perspektívu?

2 Za prvú syntézu kresťanstva a filozofie pokladáme Augustínovo začlenenie Platóna do kresťanskej filozofie a za druhú „pokrstenie“ Aristotela Tomášom Akvinským.

ÚVOD

NOVÝ („KREŠŤANSKÝ“) PRÍBEH POKROKU

Ukazuje sa, že príbeh pokroku, skoncipovaný entuziazmom z nebývalej exploatacie prírody, nekorešponduje s jeho prognózami. Namiesto blahobytu stojíme pred ekologickou katastrofou, priepastným rozdielom medzi bohatými a chudobnými, pričom predstava o našej nesmrteľnosti sa postupne pretavuje do nevábnej budúcnosti človeka ako kyborga. Teda nie robot ako stopercentný stroj, biologický (android) alebo mechanický, ale kombinácia človeka a stroja.

Nie je predstava pokroku, teda to, že ovládame prírodu, naivná? Nie je to náhodou naopak? Teda že subjektom je príroda a objektom človek? Nevidíme skutočnosť prevrátenú? Nemali by sme začať uvažovať o takom príbehu pokroku, v ktorom by nás Bohom stvorená príroda akoby z budúcnosti prezieravo viedla k spásu?

NAIVNÁ PREDSTAVA O CIVILIZAČNOM POKROKU, ZÁPAS O NOVÝ PRÍBEH

Dlho sme žili kresťanským príbehom o prekonaní smrti. Nástup osvietenstva nám priniesol iný príbeh, materialistický príbeh o pokroku. Osvietenstvo neznamena osvietenie v tom zmysle, že priamo komunikujeme s Bohom, že po strastiplnej ceste duchovnej alchýmie prichádzame k Bohu, ale znamená prebudení rozum. Ak Tomáš Akvinský ešte hovoril „verím, aby som poznával“, osvietenec, aby sa niečo dozvedel, musí na-

miesto viery použiť rozum, musí pochybovať. Dnes je najväčšou cnosťou pochybnosť, predtým človeka viac ctíla viera.

Čo nám hovorí klasický príbeh pokroku? Zhruba to, že ľudstvo transcenciou prekonalo naše zvieracie začiatky, vymanilo sa spod tyranie prírody, ku ktorej už nepatríme, no v čoraz väčšej miere ju ovládame. Príbeh pokroku hovorí o slávnej budúcnosti hojnosti či prosperity a rovnako ako kresťanský príbeh nám sľubuje záchranu pred chorobami, ba dokonca tiež pred smrťou.

Z detstva si pamätám tie predstavy o dospelosti, keď si už namiesto jedla dáme len tabletku, prípadne si jedlo vytlačíme z tuby. Ráno budem tu, no večer si dám na Marse alebo Jupiteri. Gagarinom sa to začalo sľubne. Nikto vtedy ešte nehovoril o zmene klímy či moriach plných plastov.

Príbeh pokroku nie je len príklonom k hmotnému svetu, ku konzumu, ale zároveň je to „oslobodenie“ sa od duchovnej príčinnosti. Prekonanie smrti morálnym zlepšovaním sa, prijatím Krista, je z pohľadu príbehu pokroku iba naivný mýtus, nepravda. Kresťanská láska ako cesta k Bohu je v liberálnom príbehu pokroku vystriedaná novou „hodnotou“: egoizmom a individualizmom. Egoizmus ako dôsledok nášho stotožnenia sa s telom sa stáva motorom technického pokroku. Sloboda, ktorá sa v kresťanskom príbehu chápala ako sloboda od hriechu, sebaovládanie, ako prekonanie egoizmu, sa mení na svoj opak: na slobodu uspokojovania nízkych, egoistických, prírodných pudov, a to s pomocou podnikania. Kde je dopyt, tam je aj ponuka a hotovo, načo moralizovať! Pri predstave pokroku už nejde o spásu duše, ale o spásu tela, o záchranu a predlžovanie fyzického života. Z presmerovania strachu o našu dušu na strach zo smrti vyrástol celý dnešný priemysel.

Keď si to zrekapitulujeme, príbeh pokroku stojí hlavne na dvoch predpokladoch: na materializme, na odmietnutí duchovnej príčinnosti, teda Boha, a na presvedčení, že ovládame prírodu. Zároveň sú oba tieto predpoklady ideologicky zarámované filozofickou koncepciou antropologického individualizmu a glorifikáciou rozumu, „vierou“ v rozum – týmto dedičstvom osvietenstva – na úkor ostatných spôsobov poznania.

V poslednom čase sa však čoraz zreteľnejšie ukazuje, že príbeh pokroku nekorešponduje s jeho prognózami, teda že namiesto blahobytu stojíme pred ekologickou katastrofou a priepastným rozdielom medzi bohatými a chudobnými. Tento evidentný fakt je zrejme príčinou dnešnej kultúrnej vojny, ktorá nie je ničím iným ako zúrivým intelektuálnym zápasom o nový príbeh, o novú perspektívu. Nový príbeh, nový svetonázor, teda fakticky nový scenár, nová ideológia, nová eschatológia by mali byť vyjadrením vyššieho pochopenia hlbinej dynamiky činnejšej na pozadí kultúrnych dejín. Nový príbeh by mal byť reflexiou práve tejto dynamiky, mal by vyjadrovať integrálnu perspektívu, schopnú z vyššej úrovne syntetizovať súčasné poznanie.

NOVÝ PRÍBEH BY MAL MAŤ DUCHOVNÝ ASPEKT

Na tomto mieste si zaslúži pozornosť slovenský filozof Emil Páleš, ktorý so stredovekou precíznosťou a prísne vedeckým spôsobom v zmysle anglickej *science* znovu objavil duchovnú príčinnosť. Vo svojom monumentálnom diele *Angelológia dejín*³ opisuje vplyv siedmich archanjelov v dejinách prírody a spoločnosti ako hodnotových pravzorov. Doktor Páleš tak svojím dielom podkopal prvý z horeuvedených pilierov príbehu pokroku. Jeho prínosom do problematiky pokroku je aj zistenie, že úroveň spoločnosti nezávisí od technických objavov, ale v konečnom dôsledku od jej morálnej úrovne, od pokroku hodnôt⁴. Zaujímavo o tom píše v 90-stranovej knižočke *Čo je pokrok?*⁵. V tomto spise je okrem iného

3 Emil Páleš, *Angelológia dejín 2*, Sophia 2001, *Angelologie dějin 1*, Sophia 2004.

4 V tejto súvislosti sa vyjadril tak, že by sa vzťah morálky a techniky mal volať „Pálešov zákon“; ale nejde tu o jeho osobu, ide o to poukázať na fakt, že tento vzťah má rovnakú platnosť ako prírodné zákony, proste že ide o seriózný vedecký zákon. Tento zákon znie: „Jediný pokrok je pokrok hodnôt.“

5 Emil Páleš, *Čo je pokrok?*, Sophia 2019.

zaujímavý opis „paradoxu hojnosti“, ktorý znamená, že bohaté prírodné zdroje sa často stávajú doslova prekliatím. Napríklad nálezisko diamantov môže roznieť takú chamtivosť, že vo výsledku sa pre danú oblasť stane skôr príťažou než požehnaním. Preto aj napríklad diamantom vyťažným v Afrike prischol prívlastok „krvavé“. Na tomto príklade sa dá dobre vidieť závislosť pokroku od morálky.

Presuňme sa teraz k druhému predpokladu pokroku, teda k domnienke, že ovládame prírodu. Čím ďalej, tým viac sme presvedčení, nielen o tom, že sme neslobodní vo vzťahu k anjelským hierarchiám, a teda aj k Bohu a jeho vykupiteľskému plánu, ale sme neslobodní aj vo vzťahu k prírode. V tejto knihe sa zameriavame hlavne na tento aspekt, na našu neslobodu vo vzťahu k prírode a na to, ako nás príroda riadi. Ak príbeh pokroku vznikol ako emancipácia vo vzťahu k Bohu a prírode, potom vidíme dôvod na napísanie nového príbehu, ktorý bude predstavovať pravý opak; okrem teda toho, že sa pokúsime ukázať, ako nám vládne príroda, bude tento príbeh zároveň aj určitou renesanciou kresťanstva.

SUBJEKTOM JE BOHOM STVORENÁ PRÍRODA, ČLOVEK JE LEN OBJEKTOM

Musíme si uvedomiť, že hoci prírodu využívame, stále voči nej nie sme slobodní. Môžeme napríklad prestať jesť? Alebo si v súčasnosti predstaviť technický pokrok bez konkurencie? Z histórie socializmu vieme, že ak odstránime konkurenciu, výrobky postupne stratia konkurencieschopnosť. Konkurencia, ktorú sme zdedili z prírody, nám vládne a my ju len zosobňujeme/personifikujeme. Subjektom – nadradenou veličinou – je v tom prípade Bohom stvorená príroda a človek je len objektom – podriadeným. Zosobňujeme krutú prírodu, krutý konkurenčný boj firiem. Z ľudského pohľadu príroda totiž nie je dobrá, ako sa mnohí z nás nazdávajú. Áno, ak sa na ňu pozeráme z kopca, vyzerá nádherne, aj rôzne zvieratá sú

krásne. Má to však háčik: aby mohli žiť, musia sa navzájom požierať! Svoj podiel na tomto omyle majú aj staršie prírodopisné filmy, ktoré z morálneho hľadiska prírodu prikrášľovali. Novšie však zobrazujú toto zlo naplno, a preto sú oprávnené označené ako mládeži nevhodné. A toto zlo, ktoré sme z prírody zdedili, musíme personifikovať v ekonomike a kriví nám to charaktery.

ČO JE ZMYSLOM KONZUMNEJ SPOLOČNOSTI?

Avšak z ekonomiky neprúdi len zlo, ale aj dobro. V „prírode“ ekonomiky⁶ existuje proces paralelný ku konkurencii, ktorý je hodnotovo protikladný, lebo negeneruje zlobu a nenávisť, ale lásku. Ide o tvorivý proces zdokonaľovania techniky a jej produktov. Personifikácia tvorivých, inovačných procesov, a to nielen v technike, ale aj v iných oblastiach spoločnosti, nás vedie k dobru, k morálke, k priateľstvu, k láske. Technický pokrok, respektíve konzumná spoločnosť, v rámci ktorej sa tento pokrok uskutočňuje, nás tak delí, laicky, no výstižne povedané, do dvoch skupín, alebo podľa niektorých autorov⁷ do dvoch „rás“: na dobrých a zlých, cnostných a psychopatoch, podľa toho, na ktorom z uvedených dvoch procesov participujeme. Či personifikujeme konkurenciu firiem, alebo zosobňujeme tvorivú činnosť, premenlivosť firiem. Zmyslom konzumnej spoločnosti je takéto *triedenie ľudí*; na jednej strane spoločnosť podmieňuje „zdokonaľovanie dobra“, osobnostný rast, a na druhej strane opak, zdravotnú degradáciu, ktorá musí byť kompenzovaná technickými riešeniami. Konzumná

6 K. Marx ju vo svojich ekonomicko-filozofických rukopisoch často označoval termínom „druhá príroda“.

7 Viktor Frankl v knihe *Hľadanie zmyslu života* píše, ako v podmienkach koncentračného tábora dochádzalo k triedeniu ľudí do dvoch skupín, teda dobrých a zlých. Opisuje, ako v krutých podmienkach tábora dochádzalo aj k urýchlenu vývoju týchto dvoch typov: buď k čoraz zlomyseľnejšiemu sadizmu, alebo k urýchlenu morálnemu vývoju osobnosti.

spoločnosť, zameraná na potreby nášho tela, ktoré nechce zomrieť, má tak aj tento vyšší zmysel. Práca nás nemusí nevyhnutne len kaziť, lebo umožňuje každému dostať sa aj do polohy tvorca, do polohy duchovnej individuality; prostredníctvom práce sa dokážeme vymaniť z pozície iba spotrebiteľa a iba konzumenta. Tí zodpovední, ktorých hodnotový systém prešiel vývojom, teda „rasa“ dobrých, tým, že sa budú podieľať na tvorbe kyborga, ktorý je nevyhnutným výsledkom starostlivosti o zdravie ľudstva, tak tí napokon „kresťanským“ spôsobom prekonajú smrť. „Rasa“ dobrých sú pre nás, ešte raz to opakujeme, tí, ktorí personifikujú tvorivý proces nahradzovania ľudskej biológie technickým hardvérom. Sú to tí, ktorí sa tvorivou prácou podieľajú na kyborgizácii nižšej „rasy“. Lebo ako sme si vyššie už povedali: zmyslom konzumnej spoločnosti je triedenie ľudí na dobrých a zlých, teda vlastne vo výsledku na *zdravých* a *chorých*. Vyššia „rasa“ dobrých prináša obeť kyborgizácie pre nižšiu, chorú rasu. Pojem „rasa“ teda nepoužívame v tom klasickom význame podľa sfarbenia kože.

SÚVIS MEDZI SPÔSOBOM POZNÁVANIA A EKONOMICKÝM SYSTÉMOM

Na Zemi sa maturuje len z jedného predmetu, a tým je láska.

Prečo je to také dôležité hovoriť o láske? Bez lásky sa totiž nedajú aktivovať vyššie sily, ktoré v nás sú a ktoré sú schopné po Kristovom vzore prekonať hmotu, a teda smrť. Láska, tento Kristov princíp, ako sme si povedali vyššie, sa rodí aj ako vedľajší produkt pri tvorbe kyborga, rodí sa spolu s personifikáciou technických inovácií. Konštrukcia kyborga, technický pokrok nie sú ničím iným ako cestou k poznaniu prírody. Vývoj techniky totiž neomylné smeruje k technickému ovládnutiu rozmnožovania. Toho biologického rozmnožovania, do ktorého sme podľa biblického mýtu „spadli“ s morálnym pádom Adama a Evy. Stojí za povšimnutie, že na vyobrazeniach Adama a Evy pri strome poznania si od hanby ne-

zakrývajú ústa, lebo zjedli zakázané ovocie, ale pohlavné orgány. Takže áno, láska je nepostrádateľná na prekonanie smrti, ale v skutočnosti sa maturuje z poznania prirodzenosti nášho biologického tela. Starý nápis v Delfách *Spoznaj sám seba a spoznáš celý svet* sme obliekli do nového obsahu. Teda namiesto toho, aby sme spoznali to, čo o nás hovoria hviezdy/horoskopy, máme spoznať prírodu nášho tela, ktorá je zároveň aj kľúčom k pochopeniu celého Stvorenia. Poznávanie prírody, zahŕňajúcej naše telo, napreduje ruka v ruke tak, ako sa kyborg, teda technika, zmocňuje našich orgánov. To isté, len inak povedané: to, ako si príroda nášho tela pomáha technickými riešeniami, spôsobuje rozširovanie nášho poznania. K. Marx⁸ už pri premene manufaktúry na továreň výstižne píše o tom, ako si technika privlastnila našu kostnú a svalovú sústavu. Robotizácia je pokračovaním tohto procesu; spúšťa jeho ďalšiu fázu: odovzdáva technike aj našu nervovú sústavu v súčasnej štvrtej priemyselnej revolúcii, ktorá do výroby zavádza aj umelú inteligenciu. Technika si pri privlastňovaní našich orgánov počína tak, že postupuje od fenotypu ku genotypu. Dokončenie kyborga tak závisí už len od toho, kedy si technika prisvojí aj naše rozmnožovanie.

Technika je len predĺžením nášho tela, preto proces, pri ktorom si naše telo nahrádza svoje prirodzené orgány umelými, je vyjadrením vlády tela, čiže prírody, nad nami. (Pri týchto formuláciách si, prosím, všímajte obrátený vzťah subjektu a objektu; naše telo tu nevystupuje ako objekt, ale ako aktívny subjekt.) To, ako si naše telo nahrádza svoje orgány za umelé orgány, je jeho spôsob obrany proti smrti. To, že si kyborg prisvojí aj spôsob nášho rozmnožovania sa – k čomu dôjde nahradením pohlavnej prirodzenosti technickým hardvérom, čo je úlohou našej kultúry –, nás však neprivedie len k láske, ale aj k novému spôsobu poznávania. Nie dualistickému, ale takému, ktoré už nepostupuje cestou pokusu a omylu ako v živej prírode či v materialistickej vede, ale je vyšším – priamym, participatívnym poznávaním.

8 Karol Marx, *Kapitál*, Prvý zväzok, Pravda 1979, s. 472.